

ЗАРИМ ОРНЫ ХУВЬ ХҮНИЙ АЛБАН ТАТВАРЫН ТОГТОЛЦОО, БҮРТГЭЛИЙН СИСТЕМ, ХАРИУЦЛАГЫН МЕХАНИЗМ (ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА)

Г. Билгээ, Ц. Батдорж, Б. Түвшинзаяа

Энэхүү харьцуулсан судалгаанд зарим орны хувь хүний орлогын албан татварын тогтолцоо, бүртгэлийн систем, хариуцлагын механизмын талаар товч мэдээлэл оруулсан бөгөөд Монгол Улсын Хүн амын орлогын албан татварын тухай хуультай харьцуулсан хүснэгтийг хавсаргав

Оршил

УИХ-ын гишүүн Д. Балдан-Очирын захиалгаар “Зарим улс орнуудын хувь хүний орлогын албан татварын тогтолцоо, бүртгэлийн систем, хариуцлагын механизм” сэдэвт харьцуулсан судалгааны ажлыг УИХТГ-ын Судалгаа, шинжилгээ, олон нийттэй харилцах төв (СШОНХТ)-ийн судлаачид хийж гүйцэтгэв. Судлаачдыг СШОНХТ-ийн Макро эдийн засгийн судалгааны багийн ахлагч Д.Ариунаа ахлаж, судлаач Ц.Батдорж, Г.Билгээ, Ц.Түвшинзаяа нар хийж гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго нь “Хувь хүний орлогын албан татварын тухай” хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулахтай холбогдуулан өндөр хөгжилтэй болон хөгжиж буй орнуудын хувь хүний орлогын албан татварын тогтолцоо, бүртгэлийн систем, хариуцлагын механизм зэргийг судлахад оршино.

Судалгааны бүтэц: Эстони улс, БНХАУ, Их Британийн

- Хувь хүний орлогын албан татварын тогтолцоо,
 - *Албан татвар ногдох орлого,*
 - *Албан татварын хувь, хэмжээ,*
 - *Албан татварын чөлөөлөлт болон хөнгөлөлт,*
- Бүртгэлийн систем,
- Хариуцлагын механизм

зэргийг харьцуулан судалсан. Түүнчлэн дээрх асуудлыг товчилсон байдлаар хүснэгтэд Монгол Улсын Хүн амын орлогын албан татварын тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)-тай харьцуулсан хүснэгтийг хавсаргав.

СУДАЛГААНЫ ДҮГНЭЛТ

Албан татвар ногдох орлогын хувьд Монгол Улс болон судалгаанд хамрагдсан гадаадын зарим орны хувь хүний орлогын албан татвар ногдох орлогын төрлүүд нь ерөнхийдөө ижил төсөөтэй боловч зарим нэг ялгаа байна. Тухайлбал Эстони, Их Британи тэтгэврийн орлогод татвар ногдуулдаг бол БНХАУ манай улсын нэгэн адил тэтгэврээс татвар авдаггүй байна. Түүнчлэн “БНХАУ-ын хувь хүний орлогын албан татварын тухай” хуульд заасны дагуу байгалийн баялаг ашиглуулснаас олох орлогод, гэнэтийн ашгаас олох орлогод тус тус албан татвар ногдуулдаг нь манай орон болон судалгаанд хамрагдсан бусад хоёр орныхоос ялгаатай байна.

Албан татварын хувь, хэмжээний хувьд Эстони улс нь 1994-2004 онуудад тогтмол 26 хувь байсныгаа буруулсаар 2008, 2009 онуудад 21 хувь болгон бууруулсан бөгөөд

2012 он хүртэл үргэлжлүүлсэн бууруулсаар 18 хувьд хүргэх зорилтыг дэвшүүлжээ. БНХАУ-д цалин хөлсний орлогод 5-45 хувийн албан татвар, бүтээгдэхүүн борлуулсан, үйл ажиллагаа, түрээсийн орлогод ногдуулах орлогод 4-25 хувийн татварын ногдуулдаг байна. Их Британийн хувь хүний орлогын албан татварын ангилал илүү нарийн тогтолцоотой бөгөөд хоёр шатлалтай. Тус улсын иргэний орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөх мөнгөн дүн нь тухайн иргэний нас, гэрлэлтийн байдал зэргээс хамаарч янз бүр байна. Татвар төлөгчийн орлогоос чөлөөлөгдөх дүнг хассаны дараа нь үлдсэн орлогоос хамаарч 10-40 хувийн татварыг ногдуулдаг аж.

Албан татварын чөлөөлөлт болон хөнгөлөлтийн хувьд Эстони, Их Британи нь хэдийгээр тэтгэврээс албан татвар авдаг хэдий ч хүүхдийн болон бусад тэтгэмжийг албан татвараас чөлөөлдөг байна. Мөн Эстонид хонжворт сугалаа болон урлаг, шинжлэх ухааны тэмцээн уралдаан зэргээс олсон орлогыг албан татвараас чөлөөлдөг нь манай улсаас ялгаатай байна.

БНХАУ нь Эстонийн нэгэн адил шинжлэх ухаан, соёл урлагт болон боловсрол, технологи, нийтийн эрүүл мэнд, спортын тэмцээн, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах салбарт, ардын арми болон олон улсын байгууллагад амжилт гаргасны төлөө олгож буй шагналаас гадна Засгийн газраас гаргасан санхүүгийн бондын ашиг; цэргийн алба хаасны төлбөр; оршин суугаа газрын төлбөр, ажилгүйдлийн тэтгэмж, тэтгэвэр, цэргийн албан хаагчийн амьжиргааны тэтгэлэг зэрэг орлогыг албан татвараас чөлөөлдөг байна. Тэрчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, гэр бүлгүй өндөр настан буюу хүнд өвчтөний гэр бүлийн гишүүний олсон орлого болон байгалийн давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас үлэмж хохирол учирсан нутгийн иргэдийг орлогын албан татварыг бууруулна.

Их Британид тэтгэмжүүдийг татвараас чөлөөлхийн зэрэгцээ том хэмжээний хүнд гарз хохиролын нөхөн олговор; 75-аас дээш насны иргэний телевизийн зөвшөөрлийн төлбөр; өвлийн түлшний төлбөр; орон сууцны тусламж; хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тэтгэмж; чадваргүй байсны тэтгэмжийн эхний 28 долоо хоног; аж үйлдвэрийн хохирлын тусламж; ноцтой гэмтлийн тэтгэмж; дайнд бэлэвсэрсэн эхнэрийн тэтгэмж зэрэг орлогыг албан татвараас чөлөөлдөг онцлоготой байна.

Бүртгэлийн системийн хувьд Эстони улсын Татвар, гаалийн албан нь татвар төлөгчдийн холбогдох мэдээллийг багтаасан мэдээллийн сан болон хувийн карттай аж. Хувийн картад тухайн эдгээдийн төлөх татварын хэмжээ, татвар хожимдуулсан бол торгуулийн талаарх мэдээллийг багтаасан байна.

Татвар төлөгч жил бүрийн орлогын мэдүүлгээ мэдүүлэх хугацаа улс орнуудынх харилцан адилгүй байна: Эстонид санхүүгийн жил дууссанаас хойш 6 сарын дотор, БНХАУ-д хуулийн этгээд нь улсын бүртгэлийн газарт бүртгүүлснээс хойш татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагад 30 хоногийн дотор тус тус мэдүүлэх ёстой аж. Татвар төлөгч нь татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагад хугацаандаа бүртгүүлэхгүй бол хугацаа заан бүртгүүлэхийг сануулдаг байна. Сануулсан хугацааг хэтрүүлбэл татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагаас худалдаа үйлдвэрийн асуудал эрхэлсэн захиргааны байгууллагад хүсэлт гарган тухайн хуулийн этгээдийн гэрчилгээг хүчингүй болгоно.

Харин Их Британид татвар төлөгч нь орлогоо бүртгүүлэх, бүртгэлээ баталгаажуулах, татвараа төлөх зэрэг үйл ажиллагаанууд нь тогтсон хугацааны дотор явагдах ёстой. Гэхдээ татварын бүхий л асуудлыг дараа жилийн 4-р сарын 6-ны дотор дуусгах ёстой. Тус улсын онцлог нь харилцагчид шуудангаас гадна on-line-аар харилцан мэдээлэл солилцдог байна.

Хариуцлагын механизмын хувьд Эстонийн Орлогын албан татварын тухай хуулийн дагуу татвар төлөгч бүртгэлээ хугацаанаас нь хожимдуулсан тохилдолд 18,000 кроны

торгуултай, торгуулаа хожимдуулсан тохиолдолд өдрийн 0.06 хувийн хүүг нэмж торгоно. БНХАУ-ын хуулиар хугацаанд нь тайлан, санхүүгийн болон татварын бүртгэл, зохих өөрчлөлт хийгээгүй, хуурамчаар татвар бүрдүүлсэн, татварын бүртгэлийн гэрчилгээгүй, бусдад дамжуулан зээлдүүлсэн, дур мэдэн өөрчилсөн, худалдсан, хуурамчаар үйлдсэн зэрэг тохиолдолд 2.000-50.000 юаний торгууль ногдуулна. Татвараас зайлсхийсэн тохиолдолд дутуу төлсөн татварыг 50 хувиас дээш 5 дахинаас бага торгууль ногдуулна.

Их Британинд татвар төлөгч татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагаас тогтоосон хугацаанаас хожимдуулж татварын маягт болон бусад холбогдох баримт бичгээ ирүүлсэн тохиолдолд 100 фунт стерлингээр торгох журамтай.

* * *

1. ЭСТОНИ УЛС

1.1. Хүн амын орлогын албан татварын тогтолцоо

1.1.1. Татвар төлөгч

Орлогын албан татварын тухай хуулийн⁵ дагуу татвар төлөгчдийг тус улсад байнга оршин суугч болон тус улсад оршин суугч бус гэж ангиласан байна.

Байнга оршин суугч татвар төлөгч:

- тус улсад байнгын оршин суух байртай
- тус улсад 183 хоног хүртэл эсвэл сүүлийн 12 сарын ихэнхи хугацаанд оршин сууж байсан

Оршин суугч бус албан татвар төлөгч:

- тус улсад байнгын оршин суух байртгүй
- тус улсад 183 хоногоос бага хугацаатай оршин сууж байсан

1.1.2. Албан татвар ногдох орлого

Тухайн татварын жилд Эстонийн нутаг дэвсгэрт болон түүний гадна эх сурвалжаас олсон дараах орлогод татвар төлнө:

1. хөдөлмөр эрхлэлтийн орлого,
2. бизнес үйл ажиллагаанаас олсон орлого,
3. хөрөнгө борлуулсны орлого,
4. түрээслүүлсэн болон лицензийн төлбөрөөс олсон орлого,
5. мөнгөний хүү
6. ногдол ашиг
7. үйлчилгээ, тэтгэвэр, сургалт, тэтгэлэг, тэтгэмж, шагнал, хонжворт сугалааны орлого
8. тэтгэвэрийн сангаас олгох даатгалын нөхөн төлбөр болон төлбөрийн орлого
9. бага татвартай нутаг дэвсгэрт оршин сууж буй хуулийн этгээдийн орлого

Дээр дурьдсанчлан *Байнга оршин суугчийн* орлогын эх үүсвэрийг харгазахгүй бол *оршин*

⁵ Эстони улсын Орлогын албан татварын тухай хууль, 13 бүлэг, 67 зүйлтэй. 1999 онд баталж, 2000 онд хүчин төгөлдөр болсон.

суугч бус албан татвар төлөгчийн орлогын эх үүсвэр нь зөвхөн Эстонд олсон орлого хамаарах аж. Үүнд:

- тус улсад байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний дагуу гүйцэтгэсэн ажил эрхлэлтийн орлого,
- тус улсад бизнес үйл ажиллагаанаас олсон орлого,
- тус улсаас олсон хүүгийн орлого (завхан шаардагдах хэмжээнээс илүү байвал),
- тус улсын нутаг дэвсгэрт ашиглагдаж байгаа хувьцаа түрээслэснээс олсон орлого,
- тус улсын нутаг дэвсгэрт ашиглагдаж байгаа хувьцаа борлуулснаас олсон ашиг,
- тус улсын үйлдвэрийн газраас олгосон захирлын хөлс,
- тус улсад явуулсан арга хэмжээнээс олсон тамирчны болон урлагийн ажилтны орлого,
- тэтгэвэр болон сургалтын тэтгэмж

1.1.3. Албан татварын хувь, хэмжээ

Эстонийн орлогын албан татварын хувь, хэмжээг 2004 оноос өнөөг хүртэл 5 хувиар бууруулсан бөгөөд 2010 оны 1 дүгээр сарын 1-ээс татварын ерөнхий хувь, хэмжээ 20 хувьд хүргэж, цаашлаад 2012 он хүртэл 1 хувиар бууруулсаар 18 хувьд хүргэх зорилттой байгаа аж.⁶

Хүснэгт 1.1. 1994-2009 оны орлогын албан татварын хувь, хэмжээ	
1994 - 2004 онд	26 хувь
2005 онд	24 хувь
2006 онд	23 хувь
2007 онд	22 хувь
2008 - 2009 онд	21 хувь

Байнга оршин суугч татвар төлөгчийн хувьд:

Хүснэгт 1.2. 2008 оны орлогын албан татвар

Татвар ногдуулах хэмжээ	Ногдох татварын хувь, хэмжээ
• 27,000 хүртэл крон	0 хувь
• 27,000 болон түүнээс дээш крон	21 хувь

Оршин суугч бус албан татвар төлөгчийн хувьд энэ нь 21 хувь байдаг байна.

1.1.4. Албан татварын чөлөөлөлт

Орлогын албан татварыг дараах үйл ажиллагаануудаас чөлөөлнө:

⁶ Estonia: Taxation of International Executives. KPMG International. 2008. Эх сурвалж: http://www.kpmg.com/SiteCollectionDocuments/TIES/ESTONIA_2008_TIES.pdf

- зарим хөрөнгийн ашиг,
- хуулийн дагуу төлсөн төлбөрт сургалт,
- нэмэлт тэтгэлэг (ажил олгогчийн түвшингийн татвар),
- томилолтын хоногийн болон байрны мөнгө,
- хувийн тээвэр ашигласны нөхөн төлбөр,
- даатгалын орлого болон бусад даатгалын гэрээнээс хүлээн авсан төлбөр,
- хүүхдийн тэтгэмж, мөнгөн тэтгэмж болон төр, орон нутаг, эсвэл Нийгмийн даатгалын сангаас олгож буй нөхөн төлбөр,
- өв залгамжлал болон бэлэг,
- өмч хөрөнгө шинэчлэлийн явцад хөрөнгө хурааснаас олсон ашгийг буцаахад,
- хонжворт сугалааны орлого,
- хуульд заасны дагуу эсвэл БНЭУ-ын Засгийн газраас зохион байгуулсан болон олон улсын шинж чанартай урлаг, шинжлэх ухааны тэмцээн, уралдааны шагнал,
- хөрөнгийн хураах төлбөр болон нөхөн төлбөр

Эстонийн Орлогын албан татварын тухай хуулийн дагуу татварын тухайн жилд байнга оршин суугч нь орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөх үндсэн мөнгөн дүн болох 27 000 крон (1726 евро)⁷-оос чөлөөлөгдөж байна.⁸ Энэхүү үндсэн дүн нь 2003 оноос хойш 15,000 кроноор нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 1.3. 2003-2009 онд орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөх үндсэн мөнгөн дүнгийн хэмжээ¹	
2003 онд	12,000 крон (767 евро)
2004 онд	16,800 крон (1074 евро)
2005 онд	20,400 крон (1304 евро)
2006-2007 онд	24,000 крон (1534 евро)
2008-2009 онд	27,000 крон (1726 евро)

2008 онд байнга оршин суугчийн анхны хүүхдээс нь эхлээд 17 нас хүртэлх хүүхэд бүрт орлогын албан татвараас чөлөөлөх үндсэн үнэ (27 000 крон)-ийг нэмэгдүүлж байсан. Харин 2009 онд зөвхөн хоёр дахь хүүхдээс эхлэн чөлөөлөх аж. Мөн түүнчлэн татварын хугацаанд дараах нөхцөлүүдэд байнга оршин суугчид татварын үндсэн хөнгөлөлт үйлчилнэ:

- Тэтгэврийн сангийн тухай хуулийн дагуу Эстонийн Засгийн газраас олгодог тэтгэвэрт ногдож байгаа үндсэн хөнгөлөлтийн хэмжээ 36,000 кроноос хэтрэхгүй.
- Ажлын байран дээрхи осол, мэргэжлийн өвчний улмаас олгож буй нөхөн олговорт ногдож буй үндсэн хөнгөлөлтийн хэмжээ 120,000 кроноос хэтрэхгүй.
- 26 нас хүртэлх хүүхдийнхээ сургалтын төлбөрийг хариуцан төлж байгаа эцэг, эхийг орлогын албан татварын үндсэн хөнгөлөлтөөс чөлөөлнө.

⁷ Хүний амжиргааны үндсэн хэрэгцээ 2010 онд 30,000 крон (1917 евро), 2011 онд 33,000 крон (2109 евро), 2012 онд 36,000 крон (2301 евро) болж өсөх хандлагатай байна. Эх сурвалж: <http://www.fin.ee/> – БНЭУ-ын Сангийн яам

⁸ <http://www.fin.ee/> – БНЭУ-ын Сангийн яам

- Хуулинд зааснаас бусад бэлэг, хандив болон эвлэлд элсэх, түүний гишүүнчлэлийн татвар төлсөн зэргийг албан ёсоор бүртгүүлсэн баримтанд үндэслэн татвар төлөгчийн орлогоос авах татварыг 5 хувь хүртэл хөнгөлнө.

Эстонийн Засгийн газар илүү төлсөн төлбөрийг орлогын албан татварыг 2009 оны 3 дугаар сарын 31-ны дотор буцаан олгосон байна.

Оршин суугч бус албан татвар төлөгчийн хувьд дараах тохиолдолд илүү төлсөн төлбөрийг орлогын албан татварыг буцаан олгох аж:

- тухайн этгээд Европын холбооны гишүүн улсын иргэн байвал,
- тус улсад төлөх ёстой орлогын албан татварын 75 хувь хүртэлхийг төлсөн этгээд

Эстони улсад оршин суугаа бусад улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газар, олон улсын болон улс хоорондын хөтөлбөр хэрэгжүүлэгч байгууллагад ажиллаж байгаа гадаадын иргэн болон тус улсын иргэн орлогын албан татварт хамаарахгүй бөгөөд Эстонийн Гадаад явдлын яаманд заавал бүртгүүлэх ёстой.

1.2. Бүртгэл болон мэдээллийн сан

Орлогын албан татварын тухай хуулийн дагуу татвар төлөгч өөрийн жил бүрийн орлогын мэдүүлгийг Эстонийн татвар, гаалийн албаны харьяа орон нутгийн салбарт санхүүгийн жил дууссанаас хойш зургаан сарын дотор мэдүүлэх ёстой.

Татвар төлөгч бүртэй холбоотой мэдээлэл Татварын албанд байх ба мэдээлэлд тухайн татвар төлөгчийн нэрнээс эхлээд, бүртгэлийн буюу хувийн дугаар, дансны дугаар, хууль ёсны хаяг, оршин суугаа хаяг, байгууллагын буюу хуулийн этгээдийн хаяг, нягтлан бодогчийн нэр, үйл ажиллагааны сертификат зэрэг товч мэдээлэл багтана. Мөн уг хавтаст татвар төлөгчийн мэдүүлсэн мэдүүлэг, дансны тооцоо, өргөдөл зэрэг багтана.

Татвар төлөгчийн карт нь мөн дээр дурьдсан мэдээллийн зэрэгцээ байцаагчийн нэрийг оруулсан байна. Үүнээс гадна тооцооны хувийн карт байх ба үүнд дээрхи мэдээлэл багтахгаас гадна тухайн хуулийн этгээлийн төлөх татварын төрөл болон дүн, татвар хожимдуулсны торгуулийн дүн зэргийг оруулсан байна. Энэ бүхэн нь тухайн татвар төлөгчийн гаалийн мэдүүлгийг оруулснаар түүний гадаад худалгааны үйл явцыг хянах бүрэн боломжтой аж.

1.3. Хяналт болон хариуцлагын механизм

Эстонийн Татварын алба нь байнгын, байнгын бус, тусгай гэсэн гурван хяналтын тогтолцоотой бөгөөд дараах тохиолдлуудад эдгээд хяналтын механизмуудын үйл ажиллагаа хэрэгжих болно.

- Байнгын хяналт – татвар төлөгч нь хянуулах ёстой бөгөөд хяналтанд хамрагдсан байх ёстой хугацаанд хяналтанд ороогүй бол
- Байнгын бус хяналт:
 - татварын зөрчилтэй холбоотой сэжиг бий болсон тохиолдолд,
 - мэдэгдэлд мэдүүлсэн тоо баримт хэтэрхий их эсвэл бага байгаа тохиолдолд,
 - гуравдагч этгээдийн өгсөн мэдээллийг шалгах шаардлагатай тохиолдолд
- Тусгай хяналт – дараах объектод хяналт шалгалт явуулах ёстой:

- татварын нэг төрөл эсвэл нэг нь хэд хэдэн ажил хэргийн түнштэй хэлэлцээр хийх,
- нэг тодорхой хэрэг эсвэл зөвхөн нэг данс тооцоо,

Эстонийн Орлогын албан татварын тухай хуулийн дагуу бүртгэлийн хугацаанаас хоцорсон тохилдолд 18,000 кроны торгуулийг ногдуулана. Түүнээс гадна торгуулийг хожимдуулсан тохиолдолд өдрийн 0.06 хувийн хүү нэмж торгуулна.

2. БНХАУ

2.1. Хүн амын орлогын албан татварын тогтолцоо

Төрийн Зөвлөлийн ерөнхий сайд Вэнь Жябао, Засгийн Газрын ажлын тайлан илтгэлдээ “2008 оноос Хятадын татварын тогтолцооны 5 их өөрчлөлтийг хийх үе шатанд ороод ажиллаж байна” гэж дурджээ.

Энэхүү Хятадын шинэ ээлжийн татварын тогтолцооны өөрчлөлтийг бодитой хэрэгжүүлэх үе шатанд:

- Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах;
- Нэмэгдсэн өртгийн татварын өөрчлөлтийг бүх Хятадын хүрээнд хэрэгжүүлж, аж ахуйн нэгжийн техникийн шинэчлэлтийг нэмэгдүүлэх;
- Баялгийн татварыг “бүтээгдэхүүний үнээс татвар” хураан, баялаг хэмнэхийг урамшуулах;
- Хувь хүний орлогоос албан татварын эхлэлийг өсгөн, бага орлоготой иргэдийн ачааллыг хөнгөлөх;
- Ахуй үйлчилгээний татварын загварчилсан туршилтыг өргөтгөх гэж тодорхойлсон байна.

Хувь хүний орлогын албан татварын эхлэл 800 юань байсныг 2004 онд 1600 юань болгосон байна. Санхүүгийн төсвийн тайланд, 2008 онд хувь хүний орлогын албан татварын өөрчлөлт хийж, цалин мөнгөний орлогоос хасах зардлын стандартыг дээшлүүлж, бага орлоготой иргэдэд дэмжлэг үзүүлэх зорилтынхоо дагуу хувь хүний орлогын албан татварын эхлэлийг өөрчилсөн юм.

2007 оны 12 дугаар сарын 29-ний өдрийн 10 дахь удаагийн Бүх Улсын Ардын Төлөөлөгчдийн Их хурлын байнгын хорооны XIII хуралдааны тогтоолыг үндэслэн “**Хувь хүний орлогын албан татварын тухай**” хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулан 2008 оны 3 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсөн бөгөөд дээрхи хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөөр хувь хүний орлогын албан татварын эхлэлийг 1600 юань байсныг 2000 юань болгон нэмэгдүүлсэн байна. Ингэснээр бага орлоготой иргэдийн татварын ачаалал зохих хэмжээгээр буурна гэж үзэж байна.

Мөн Хятад орон хувь хүний орлогын албан татварын өөрчлөлтийг цаашид гүнзгийрүүлж, хувь хүний орлогын түвшний нэмэгдэх ба барааны үнийн өөрчлөлт зэрэг хүчин зүйлтэй уялдуулж, эдийн засгийн хөгжлийн түвшинд зохицуулан суутган авах стандарт, механизмыг бий болгохоор төлөвлөж байна.

2.1.1. Албан татвар ногдох орлого

БНХАУ-ын хувь хүний орлогын албан татварын бүрдэлийг тодорхойлвол 1980 оны 9 дүгээр сарын 10-ны өдөр V хугацааны Бүх Улсын Ардын Төлөөлөгчдийн Их хурлын байнгын хорооны III хуралдаанаас баталсан “**БНХАУ-ын хувь хүний орлогын албан**

татварын тухай⁹ хуулийн 2 дугаар зүйлд заасны дагуу хувь хүний дараахь орлогод албан татвар ногдуулна. Үүнд:

1. цалин, хөдөлмөрийн хөлснөөс олох орлого;
2. бизнесийн үйл ажиллагаанаас олсон орлого;
3. түрээсийн орлого;
4. шагнал, нөхөн олговороос олгох орлого;
5. зохиогчийн шагналаас олох орлого;
6. байгалийн баялаг болон бусад өмч ашиглуулснаас олох орлого;
7. банкны хүү, ногдол ашиг болон нэмэгдэл ашгаас олох орлого;
8. өмч түрээслүүлснээс олох орлого;
9. хөрөнгө борлуулсны орлого;
10. гэнэтийн ашгаас олох орлого;
11. Сангийн яамнаас баталсан татвар ногдуулахаар тодорхойлсон бусад орлого

2.1.2. Албан татварын чөлөөлөлт, хөнгөлөлт үзүүлэх

Дээрхи хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу дараахь орлого хувь хүний орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөнө. Үүнд:

1. Шинжлэх ухаан, боловсрол, технологи, соёл урлаг, нийтийн эрүүл мэнд, спортын тэмцээн, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах салбарт, ардын арми болон олон улсын байгууллагад амжилт гаргасны төлөө олгож буй шагнал;
2. Засгийн газраас гаргасан санхүүгийн бондын ашиг;
3. Засгийн газраас нэгдсэн зохицуулалтын дагуу олгож буй тэтгэмж болон татаас;
4. Даатгалын нөхөн олговор;
5. Цэргийн алба хаасны төлбөр;
6. Оршин суугаа газрын төлбөр, ажилгүйдлийн тэтгэмж, тэтгэвэр, цэргийн албан хаагчийн амьжиргааны тэтгэлэг;
7. дипломат төлөөлөгч, консулын газрын бие бүрэлдэхүүний орлого;
8. Хятад улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцоор татвараас чөлөөлөгдөхөөр заасан орлого;
9. Сангийн яамны зөвшөөрлөөр татвараас чөлөөлсөн бусад орлого.

Дараахь нөхцөл байдалд хувь хүний орлогын албан татварыг бууруулж болно. Үүнд:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, гэр бүлгүй өндөр настан буюу хүнд өвчтөний гэр бүлийн гишүүний олсон орлого;
2. Байгалийн давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас үлэмж хохирол учирсан;
3. Сангийн яамнаас зөвшөөрсөн татварын хэмжээг буулгах бусад тохиолдлууд.

Хувь хүний орлогын албан татварын хувь хэмжээг тогтоохдоо цалин хөлс, бизнесийн болон үйл ажиллагааны орлого, шагнал урамшуулал тогтоосон хэмжээнээс хэтэрсэн орлогод 5-45 хувь хүртэл өсөн нэмэгдүүлэх байдлаар ногдуулдаг байна.

⁹ http://www.ellisatkins.co.uk/budget_incomeTax.asp

2.1.3. Албан татварын хувь хэмжээ

Хүснэгт 2.1. Цалин хөлс, бүтээгдэхүүн борлуулсан, үйл ажиллагааны болон түрээсийн орлогод ногдуулах албан татварын хувь хэмжээ				
	Орлогын хэмжээ (юань/1сар)	Хувь хэмжээ	Орлогын хэмжээ (юань/1сар)	Хувь хэмжээ
Цалин хөлс болон ногдуулах албан татвар			Бүтээгдэхүүн борлуулсан, үйл ажиллагааны болон түрээсийн орлогод ногдуулах албан татвар	
1	500 ба түүнээс бага	5	5000 ба түүнээс бага	5
2	500-2000	10	5000-10,000	10
3	2000-5000	15	10,000-30,000	15
4	5000-20,000	20	30,000-50,000	20
5	20,000-40,000	25	50,000 ба түүнээс дээш	25
6	40,000-60,000	30	-	-
7	60,000-80,000	35	-	-
8	80,000-100,000	40	-	-
9	100,000 ба түүнээс дээш	45	-	-

2.2. Татварын бүртгэлийн тогтолцоо¹⁰

Хуулийн этгээд нь улсын бүртгэлийн газарт бүртгүүлснээс хойш 30 хоногийн дотор татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагад бүртгүүлэх хүсэлт гаргана. Энэхүү хүсэлтийг үндэслэн татварын асуудал эрхэлсэн байгууллага 30 хоногийн дотор бүртгэж татварын гэрчилгээ олгоно.

Татвар төлөгч нь татварын асуудал эрхэлсэн байгууллага дээрхи хугацаанд бүртгүүлэхгүй байгаа тохиолдолд хугацаа заан бүртгүүлэхийг сануулна. Энэхүү хугацааг хэтрүүлсэн тохиолдолд татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагаас худалдаа үйлдвэрийн асуудал эрхэлсэн захиргааны байгууллагад хүсэлт гарган тухайн хуулийн этгээдийн гэрчилгээг хүчингүй болгоно.

2.3. Хуулийн хариуцлага

Хуулиар заасан хугацаанд тайлан, санхүүгийн болон татварын бүртгэл, зохих өөрчлөлт хийгээгүй зэрэг зөрчилд татварын байгууллагаас хугацаа зааж 2000 юаниас дээшгүй, зөрчил нь ноцтойд тооцогдвол 2000-аас дээш 10,000 юаниас ихгүй торгууль ногдуулна. Харин татвар төлөгч нь хуурамчаар татвар бүрдүүлэлт хийсэн тохиолдолд татварын байгууллагаас хугацаа заан залруулага хийхийг шаардаж 50,000-аас ихгүй юаниар

¹⁰ <http://www.hmrc.gov.uk/rates/it.htm>

торгууль ногдуулна.

Татвар төлөгч нь бүртгэлийн дэвтэр, баримт бичгийг хуурамчаар бүрдүүлэх, нуун дарагдуулах, устгах, санхүүгийн тайланд зардалыг өссөн байдлаар илтгэх, татварын байгууллагад татвараа дутуу төлсөн үйлдэлийг татвараас зайлсхийсэн гэж үзэн дутуу төлсөн татварыг 50 хувиас дээш 5 дахинаас бага торгууль ногдуулна. Гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнтэй тохиодолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Татвар төлөгч нь холбогдох хуулийн дагуу татварын бүртгэлийн гэрчилгээгүй, бусдад дамжуулан зээлдүүлсэн, дур мэдэн өөрчилсөн, худалдсан, хуурамчаар үйлдсэн тохиолдолд 2000-10.000 юаний торгууль ногдуулна. Тухайн зөрчил ноцтойд тооцогдвол 10.000-50.000 юаний торгууль ногдуулна.

2.4. Санал

БНХАУ-ын хувь хүний орлогын албан татварын эрх зүйн зохицуулалтыг судлан үзээд дараахь саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Хувь хүний тогтмол орлогыг үндэслэн албан татварын хувь хэмжээг ялгамжтай тогтоох;
- Хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас хөдөлмөрийн чадвараа 50 хүртэл хувиар алдсан хувь хүний орлогын албан татварын хувь хэмжээг бууруулах боломжийг судлан эрх зүйн орчинг бий болгох нь зүйтэй гэж үзэж байна.

3. ИХ БРИТАНИ

3.1. Хүн амын орлогын албан татварын тогтолцоо

Анх 1799 онд залуу Уильям Питт орлогын албан татварыг танилцуулах тэр үед Ерөнхий сайд Наполеоны удирдсан францын армийн эсрэг дайнд нилээдгүй хэмжээний төлбөр төлж байжээ. Өнөөгийн бидний хэрэглэж буй орлогын албан татварын системн суурь нь 1803 онд Хенри Эддингтоны боловсруулсан Эддингтоны эрх зүйн акт юм.

3.1.1. Хүн амын дараах орлогод албан татвар ногдуулна:

- хөдөлмөр эрхлэлтээс олох орлого,
- хувиараа бизнес эрхэлж олох орлого,
- тэтгэвэр,
- хадгаламжийн хүүнээс олох орлого,
- ногдол ашиг, хувьцаанаас олох орлого,
- түрээснээс олох орлого,

3.1.2. Албан татварын хувь, хэмжээ

Татварын хувь хэмжээнд өөрчлөлт оруулан 2009 оны 4 дүгээр сарын 6-ны өдрөөс хэрэгжүүлж эхэлсэн байна.

Хүснэгт 3.1. Орлогод ногдох албан татварын чөлөөлөгдөх мөнгөн дүн²			
Чөлөөлөгдөх орлогын ангилал	2007 оны мөнгөн дүн	2008 оны мөнгөн дүн	2009 оны мөнгөн дүн
Хувь хүний орлого	£5,225	£6,035	£6,475

Хувь хүний орлого: 65-74 нас	£7,550	£9,030	£9,490
Хувь хүний орлого: 75 ба түүнээс дээш нас	£7,690	£9,180	£9,640
Гэрлэгсэдийн орлого: <i>1935.04.06-аас өмнө төрсөн, гэхдээ 75 нас хүрээгүй</i>	£6,285	£6,535	-
Гэрлэгсэдийн орлого: <i>75 нас хүртэлхи болон түүнээс доош нас</i>	£6,365	£6,625	£6,965
Хязгаарлагдмал орлоготой өндөр настны орлого	£20,900	£21,800	£22,900
Хамгийн бага орлоготой гэрлэгсэдийн орлого	£2,440	£2,540	£2,670
Хараагүй хүний орлого	£1,730	£1,800	£1,890

Одоогийн байдлаар хүн амын орлогын суурь хувь хэмжээ бол 20 хувь, илүү өндөр хувь хэмжээ 40 хувь байна. (Хүснэгт 3.2.) 2010-2011 оноос 150,000 фунт стерлинг болон түүнээс их орлогод нэмэлт илүү өндөр хувь, хэмжээ буюу 50 хувийн татвар ногдуулахаар тогтоосон байна.¹¹ Энэ нь Их Британийн хувьд хүн амын орлогын албан татварын хамгийн өндөр хувь, хэмжээ юм. Ингэснээр 2010 оноос орлогын албан татвар ногдуулах бүлэг дахин нэгээр нэмэгдэж байна.

Тухайн татвар төлөгчийн орлогоос хамаарч татварын хувь хэмжээ хамаарч байна. Хувь хүний орлогын албан татварын хувь хэмжээ 2009-2010 онд 6,475 фунт стерлинг байна. (Хүснэгт 3.1.) Иргэн бүр тухайн жилийн 6,475 фунт стерлингийн орлогод татвар төлөхгүй бөгөөд тухайн иргэний нас болон бусад онцлогоос хамаарч уг мөнгөн дүн өөрчлөгдөх аж. Тухайлбал: 65-74 насны хувь хүний орлогын албан татварын хувь хэмжээ 9,490 фунт стерлинг, 75 ба түүнээс өндөр настных 9,640 фунт стерлинг хэмээн тус тус ногдуулсан байна.

Хүснэгт 3.2. Орлогын албан татварын хувь хэмжээ болон татвар ногдуулах ёстой бүлэг ³		
	2008 онд	2009 онд
Хадгаламжийн зориулалттай эхлэх хувь, хэмжээ – 10% ^{4*}	£0-£2,320	£0-£2,440
Суурь хувь, хэмжээ – 20%	£0-£34,800	£0-£37,400
Илүү өндөр хувь, хэмжээ – 40%	£34,800-аас дээш	£37,400-аас дээш

Тухайн татвар төлөгчийн 37,400 фунт стерлинг хүртэлхи орлогод “албан татварын суурь хувь, хэмжээ” болох 20 хувийн татвар ногдох аж. (Хүснэгт 2.) Жишээлбэл: 65 нас хүрээгүй татвар төлөгч 43,878 фунт стерлингийн орлогод ногдох албан татварын чөлөөлөгдөх мөнгөн дүн болох 6,475 фунт стерлингийг хассан дүнд зөвхөн “албан татварын суурь хувь, хэмжээ” болох 20 хувийн татвар ногдож байна. Харин 43,878 фунт стерлинг болон түүнээс их орлоготой тохиолдолд “албан татварын илүү өндөр хувь, хэмжээ” болох 40 хувийн татвар төлнө.

¹¹ http://www.ellisatkins.co.uk/budget_incomeTax.asp

Мөн түүнчлэн хараагүй хүний хувь хэмжээ, насаар ангилсан гэрлэсэн хосын олон төрлийн хувь хэмжээ байдаг. (Хүснэгт 3.1.)

3.1.3. Албан татвараас чөлөөлөх орлого:

- амьдрах төлбөрийн чадваргүйн тэтгэмж,
- асаргааны тэтгэмж,
- том хэмжээний хүнд гарз хохиролын нөхөн олговор,
- тэтгэврийн зээл,
- 75аас дээш насны иргэний телевизийн зөвшөөрлийн төлбөр,
- өвлийн түлшний төлбөр,
- орон сууцны тусламж,
- хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тэтгэмж,
- чадваргүй байсны тэтгэмжийн эхний 28 долоо хоног,
- мөнгөн тусламж,
- хүүхдийн тэтгэмж,
- асран хамгаалалтын тэтгэмж,
- жирэмсний тэтгэмж,
- аж үйлдвэрийн хохирлын тусламж,
- ноцтой гэмтлийн тэтгэмж,
- дайнд бэлэвсэрсэн эхнэрийн тэтгэмж,

3.1.4. Үндэсний даатгал

Үндэсний даатгал нь орлогын албан татварын нэмэлт хэрэгсэл юм. Эхэндээ Улсын тэтгэвэрийн санг хамруулан нийгмийн хангамжийг санхүүжүүлэх үүрэгтэй. Иргэн долоо хоногт 95-844 фунт стерлингийн орлоготой бол орлогын 11 хувийг, 844 фунт стерлингээс их орлоготой бол 1 хувийг тус тус Үндэсний даатгалд шилжүүлнэ.¹²

3.2. Бүртгэлийн систем болон торгууль

Орлогын албан татварыг бүртгүүлэхдээ татвар төлөгчийн олж байгаа орлого болон эрхэлж байгаа ажлын байрны зэрэг, дэвээс хамаарч янз бүр байдаг. Үүнд PAYE¹³, өөрсдийгөө тодорхойлох, татварын суутгал болон нэг удаагийн төлбөр хамрагдах бөгөөд харилцагчид ихэвчлэн холбооны бүхий л хэрэгсэл, тэр дундаа on-line буюу цахим шуудангаар харилцдаг байна.

3.2.1. Ажигчин эсвэл компаниас тэтгэвэр авдаг татвар төлөгч

Ажил төлөгч нь хуулийн дагуу татвар төлөгчийн хөдөлмөрийн хөлс болон тэтгэвэр авагчийн тэтгэвэрээс жилийн турш орлогын албан татвар төлөхөд Татвар, гаалийн алба (ТГА)-наас тооцооны хуудасыг татвар төлөгчид илгээдэг байна. Английн Орлогын албан татварыг бүрдүүлэх энэхүү системийг PAYE гэнэ.

Хэрэв татвар төлөгчийн нөхцөл байдал өөрчлөгдвөл ТГА-наас тухайн иргэнд хамааралтай татварын тооцоог шинэ зааварчилгааны хамт илгээнэ. Өөрөөр хэлбэл, татвар төлөгч

¹² http://www.ellisatkins.co.uk/budget_incomeTax.asp

¹³ PAYE – Pay As You Earn (монг. олсныхоо хирээр төл)

ямар төрлийн татварыг ямар хэмжээтэй төлөх болсон, ямар үндэслэлээр татвараас чөлөөлөгдөх болсон зэргийг тайлбарласан байдаг байна. Мөн жилийн эцэст ТГА-наас татварын маягтыг татвар төлөгчид илгээдэг нь татвар төлөгчийн татварын тооцоо хэр зөв явагдсаныг дахин шалгах боломж байдаг байна. Татвар төлөгч уг маягтыг бөглөөд ТГА-руу эргүүлэн илгэх журамтай. Харин татвар төлөгчийн төлсөн татварын хэмжээ буруу байвал ТГА-ныхан татварын дүнг тэр даруйн засаж, татвар төлөгчид шуурхай мэдэгддэг байна.

3.2.2. Нэмэлт орлоготой тавар төлөгч

Татвар төлөгч нь нэмэлт орлогын эх үүсвэр буюу түрээс, эсвэл хөрөнгө оруулалтаас олсон орлого 2,500 фунт стерлингээс илүү байвал татвар буцаах маягтыг бөглөж ТГА-нд илгээнэ. Татвар төлөгч нь маягтаа онлайн-аар илгэвэл цаасан маягт бөглөснөөс хурдан хугацаанд татварын буцаан авдагийг ТГА анхааруулдаг аж.

3.2.3. Торгууль

Татварын жилд¹⁴ багтаан үйл ажиллагаанаас хамааран тодорхой цаг хугацаанд татвар төлөгч нь өөрийн холбогдох мэдүүлгээ ТГА-нд илгээх ёстой. Татвар төлөгч ТГА-наас тогтоосон хугацаанаас хожимдуулж татварын маягт болон бусад холбогдох баримт бичгээ ирүүлсэн тохиолдолд 100 фунт стерлингээр торгох журамтай.

* * *

¹⁴ Татварын жил - өмнөх оны 4-р сарын 6-аас дараа оны 4-р сарын 6-ныг хүртэл.

Хавсралт 1.

Монгол Улсын болон гадаадын бусад орнуудын
хувь хүний орлогын албан татварын тогтолцоо, бүртгэлийн систем, хариуцлагын механизм
харьцуулсан хүснэгт

Улс орны нэр	Албан татвар ногдох орлого	Татварын хувь	Татваргаас чөлөөлөх, хөнгөлөх орлого	Бүртгэлийн тогтолцоо	Хариуцлага
1. Монгол Улс	• цалин, хөдөлмөрийн хөлс, шагнал, урамшуулал болон тэдгээртэй адилтгах хөдөлмөр эрхлэлтийн орлого; • үйл ажиллагааны орлого; • хөрөнгийн орлого; • хөрөнгө борлуулсны орлого; • малчин өрх, мал бүхий этгээдийн орлого; • шинжлэх ухаан, утга зохиол, урлагийн бүтээл туурвих, шинэ бүтээл, бүтээгдэхүүний болон ашигтай загвар зохион бүтээх, спортын тэмцээн, урлагийн тоглолт зохион байгуулах, тэдгээрт оролцох замаар олсон орлого, тэдгээртэй адилтгах бусад орлого; • урлагийн тоглолт, спортын тэмцээний шагнал, наадмын бай шагнал; • төлбөрт таавар, бооцоот тоглоом, эд мөнгөний хонжворт сугалааны орлого; • шууд бус орлого	2-40 хувь	Дараах орлогод хөнгөлөлт үзүүлнэ: • Албан татвар төлөгчийн цалин, хөдөлмөрийн хөлс, шагнал, урамшуулал болон тэдгээртэй адилтгах хөдөлмөр эрхлэлтийн орлого; 84,000 төгрөгийн албан татварын хөнгөлөлт; • Малчин өрхийн гишүүний тоогоор тус бүр 20 хонийг тухайн өрхөд ногдуулах албан татварын чөлөөлөлт; • Малчин өрх өөрийн зардлаар худал гаргаж ашиглалтад оруулсан бол түүнд зарцуулсан бөгөөд баримтаар нотлогдсон зардлыг мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн тухайн жилд ногдуулсан албан татвартай тэнцэх хэмжээний хөнгөлөлт; • Дараах бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсэн, тариалсан хувь хүний зөвхөн тухайн үйлдвэрлэлээс олсон орлогод ногдуулах албан татварыг 50 хувийн хөнгөлөлт: ○ үр тариа; ○ төмс, хүнсний ногоо; ○ жимс, жимсгэнэ; ○ тэжээлийн ургамал. • Албан татвар төлөгчийн төрсөн буюу үрчилсэн хүүхдийн сургалтад төлсөн, баримтаар нотлогдож байгаа төлбөрийн хэмжээгээр албан татварын хөнгөлөлт,	УТА албан татвар төлөгчийг дараах журмаар бүртгэнэ: • албан татвар төлөгч нь тухайн нутаг дэвсгэрийнхээ татварын албанд бүртгүүлж, татвар хөдөлмөрийн төлөгчийн бүртгэлийн дугаар авах; • татварын алба нь татвар төлөгчийн дугаар бүхий гэрчилгээг татвар төлөгчид олгох; • суутгагч нь иргэнд олгосон орлого, түүнд ногдуулан суутгасан албан татварын хэмжээг тухайн нутаг дэвсгэрийн татварын албанд улирал тутам өссөн дүнгээр гаргаж мэдэгдэх	Монгол Улсын Иргэний тухай хуульд (2002.01.03) зааснаар: • татвар төлөгчөөс зайсхийсэн бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 81-100 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл 3-6 сар хүртэл хугацаагаар баривчлах; • эд хөрөнгийг хураах буюу хураахгүйгээр, хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 200-250 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, 3-6 сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, эсхүл 3 жил хүртэл хугацаагаар хорих; • энэ хэргийг давтан үйлдсэн, эсхүл онц их хэмжээний татвар ногдох орлого, эд хөрөнгө, ажил, үйлчилгээ, бусад зүйлийг нуусан бол эд хөрөнгийг хурааж, 5-8 жил хүртэл хугацаагаар хорих, татвар ногдуулах, төлөгчид хяналт тавих хууль тогтоомжид заасан журмыг зөрчсөн, татварын хяналт шалгалтад саад учруулсан бол эд хөрөнгийг хураах буюу хураахгүйгээр хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 100-150 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл 3-6 сар хүртэл хугацаагаар

Баривчлах

2. Эстони улс	Байнга оршин суугчийн тус улсын нутаг дэвсгэрт, түүний гадна олсон дараах орлого:	0-21 хувь	• зарим хөрөнгийн ашиг, хуулийн дагуу төлсөн төлбөрт сургалт, нэмэлт тэтгэлэг (ажил олгогчийн түвшингийн татвар), томилолтын хоногийн болон байрны мөнгө, хувийн тээвэр ашигласны нөхөн төлбөр, даатгалын орлого болон бусад даатгалын гэрээгээс хүлээн авсан төлбөр, хүүхдийн тэтгэмж, мөнгөн тэтгэмж болон төр, орон нутаг, эсвэл Нийгмийн даатгалын сангаас олгож буй нөхөн төлбөр, өмч хөрөнгө шинэчлэлийн явцад хөрөнгө хурааснаас олсон ашгийг буцаахад, хонжворт сугалааны орлого, урлаг, шинжлэх ухааны тэмцээн, уралдааны шагнал, хөрөнгийн хураах төлбөр болон нөхөн төлбөр	Орлогын мэдүүлгээ Эстониин татвар, гаалийн албаны харьяа орон нутгийн салбарт санхүүгийн жил дууссанаас хойш 6 сарын дотор мэдүүлэх.	Татварын албаны хяналтын тогтолцоо:
• хөдөлмөр эрхлэлтийн орлого,	• бизнес үйл ажиллагаанаас олсон орлого,	• зарим хөрөнгийн ашиг, хуулийн дагуу төлсөн төлбөрт сургалт, нэмэлт тэтгэлэг (ажил олгогчийн түвшингийн татвар), томилолтын хоногийн болон байрны мөнгө, хувийн тээвэр ашигласны нөхөн төлбөр,	• хөдөлмөр эрхлэлтийн орлого, бизнес үйл ажиллагаанаас олсон орлого, хөрөнгө борлуулсны орлого, түрээслүүлсэн болон лицензийн төлбөрөөс олсон орлого, мөнгөний хүү, ногдол ашиг, үйлчилгээ, тэтгэвэр, сургалт, тэтгэлэг, тэтгэмж, шагнал, хонжворт сугалааны орлого, тэтгэвэрийн сангаас олгох даатгалын нөхөн төлбөр болон төлбөрийн орлого	Татварын албанд дээр татвар төлөгчтэй холбоотой мэдээлэл байхын зэрэгцээ мөн татвар төлөгчийн карт, тооцооны хувийн карт байна.	• Байнгын хяналт
• бага татвартай нутаг дэвсгэрт оршин сууж буй хуулийн этгээдийн орлого	• тус улсад байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний дагуу үйлдвэрт ажил эрхлэлтийн орлого,	• өмч хөрөнгө шинэчлэлийн явцад хөрөнгө хурааснаас олсон ашгийг буцаахад,	• даатгалын нөхөн төлбөр болон төлбөрийн орлого	Татварын албанд дээр татвар төлөгчтэй холбоотой мэдээлэл байхын зэрэгцээ мөн татвар төлөгчийн карт, тооцооны хувийн карт байна.	• Байнгын бус хяналт
• тус улсад бизнес үйл ажиллагаанаас олсон орлого,	• тус улсаас олсон хүүгийн орлого (завхан шаардлагад хэмжээнээс илүү байвал),	• хонжворт сугалааны орлого, урлаг, шинжлэх ухааны тэмцээн, уралдааны шагнал, хөрөнгийн хураах төлбөр болон нөхөн төлбөр	• тус улсад байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний дагуу үйлдвэрт ажил эрхлэлтийн орлого,	Татварын албанд дээр татвар төлөгчтэй холбоотой мэдээлэл байхын зэрэгцээ мөн татвар төлөгчийн карт, тооцооны хувийн карт байна.	• Тусгай хяналт
• тус улсын нутаг дэвсгэрт ашиглагдаж байгаа хувьцаа түрээслэснээс олсон орлого,	• тус улсын нутаг дэвсгэрт	• тус улсад байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний дагуу үйлдвэрт ажил эрхлэлтийн орлого,	• тус улсад байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээний дагуу үйлдвэрт ажил эрхлэлтийн орлого,	Татварын албанд дээр татвар төлөгчтэй холбоотой мэдээлэл байхын зэрэгцээ мөн татвар төлөгчийн карт, тооцооны хувийн карт байна.	Бүртгэлийн хугацаанаас хоцорсон тохиолдолд 18,000 кроны торгуультай. Харин торгуулийг хожимдуулсан тохиолдолд өдрийн 0.06 хувийн хүү нэмж торгуулна.

ашиглагдаж байгаа хувцаа борлуулснаас олсон ашиг, тус улсын үйлдвэрийн газраас олгосон захирлын хөлс, тус улсад явуулсан арга хэмжээнээс олсон тамирчны болон урлагийн ажилтны орлого, тэтгэвэр болон сургалтын тэтгэмж • • • •	цалин, хөдөлмөрийн хөлснөөс олох орлого; • бизнесийн үйл ажиллагаанаас олсон орлого; • түрээсийн орлого; • шатнал, нөхөн олговороос олгох орлого; • зохиогчийн шатналаас олох орлого; • байгалийн баялаг болон бусад өмч ашиглуулснаас олох орлого; • банкны хүү, ногдол ашиг болон нэмэгдэл ашгаас олох орлого; • өмч түрээслүүлснээс олох орлого; • хөрөнгө борлуулсны орлого; • гэнэтийн ашгаас олох орлого; • Сангийн яамнаас баталсан татвар ногдуулахаар тодорхойлсон бусад орлого	5-45 хувь	Дараахь орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөнө: • Шинжлэх ухаан, боловсрол, технологи, соёл урлаг, нийтийн эрүүл мэнд, спортын тэмцээн, хүрээлэн буй орчныг хамгаалах салбарт, ардын арми болон олон улсын байгууллагад амжилт гаргасны төлөө олгож буй шагнал; • Засгийн газраас гаргасан санхүүгийн бондын ашиг; • Засгийн газраас нэгдсэн зохицуулалтын дагуу олгож буй тэтгэмж болон татаас; • Даатгалын нөхөн олговор; • Цэргийн алба хаасны төлбөр; • Оршин суугаа газрын төлбөр, ажилгүйдлийн тэтгэмж, тэтгэвэр, цэргийн албан хаагчийн амьжиргааны тэтгэлэг; • дипломат төлөөлөгч, консулын газрын бие бүрэлдхүүний орлого; • Хятад улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцээр татвараас чөлөөлөгдөхөөр заасан орлого; • Сангийн яамны зөвшөөрлөөр татвараас чөлөөлсөн бусад орлого. Дараахь орлогын албан татварыг	Хуулийн этгээд нь улсын бүртгэлийн газарт бүртгүүлснээс хойш 30 хоногийн дотор татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагад бүртгүүлнэ. Уг хүсэлтийг үндэслэн татварын асуудал эрхэлсэн байгууллага 30 хоногийн дотор бүртгэж татварын гэрчилгээ олгоно. Татвар төлөгч нь дээрхи хугацаанд бүртгүүлээгүй тохиолдолд хугацаа заан бүртгүүлэхийг сануулна. Энэхүү хугацааг хэтрүүлсэн тохиолдолд татварын асуудал эрхэлсэн байгууллагаас	Хуулийн хариуцлага: • Хуулиар заасан хугацаанд тайлан, санхүүгийн болон татварын бүртгэл, зохих өөрчлөлт хийгээгүй эсрэг зөрчилд татварын байгууллагаас хугацаа зааж 2000- 10,000 хүртэл юаниар торгоно. • Хуурамчаар татвар бүрдүүлсэн бол татварын байгууллагаас хугацаа зааж залрууллага хийхийг шаардаж 50,000 хүртэл юаниар тогтоно. • Татвараас зайлсхийсэн тохиолдолд дутуу төлсөн татварыг 50 хувиас дээш 5 дахинаас бага торгууль ногдуулна. • Гэмт хэргийн бүрэлдхүүнтэй тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээгнэ. • Татвар төлөгч нь холбогдох хуулийн дагуу татварын бүртгэлийн гэрчилгээгүй, буслууд ламжуулан зээлдүүлсэн, дүр мэдэн өөрчилсөн, худалдсан, хуурамчаар үйлдсэн
3. БНХАУ					

<i>бууруулж болно:</i> - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, гэр бүлгүй өндөр настан буюу хүнд өвчтөний гэр бүлийн гишүүний олсон орлого; - Байгалийн лаваглашгүй хүчин зүйлийн улмаас үлэмж хохирол учирсан; - Сангийн яамнаас зөвшөөрсөн татварын хэмжээг буулгах бусад тохиолдлууд.				хуудлаа үйлдвэрийн асуудал эрхэлсэн захиргааны байгууллагад хүсэлт гарган тухайн хуулийн этгээдийн гэрчилгээг хүчингүй болгоно.	тохиолдолд 2000-10.000 юанар торгоно. Зөрчил нь ноштойд тооцогдовол 10.000-50.000 юанар торгоно.
4. Их Британи	- хөдөлмөр эрхлэлтээс олох орлого, - хувиараа бизнес эрхэлж олох орлого, - тэтгэвэр, - хадгаламжийн хүүнээс олох орлого, - ногдол ашиг, хувьцаанаас олох орлого, - түрээснээс олох орлого,	10-40 хувь	- амьдрах төлбөрийн чадваргүйн тэтгэмж, - асаргааны тэтгэмж, - том хэмжээний хүнд гэрз хохиролын нөхөн олговор, - тэтгэврийн зээл, 75-аас дээш насны иргэний телевизийн зөвшөөрлийн төлбөр, өвлийн түлшний төлбөр, - орон сууцны тусламж, - хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тэтгэмж, - чадваргүй байсны тэтгэмжийн эхний 28 долоо хоног, - мөнгөн тусламж, - хүүхдийн тэтгэмж, - асран хамгаалалтын тэтгэмж, - жирэмсний тэтгэмж, - аж үйлдвэрийн хохирлын тусламж, ноштой гэмтлийн тэтгэмж, - дайлд бэлэвсэрсэн эхнэрийн тэтгэмж,	Орлогын албан татварыг бүртгүүлэхдээ татвар төлөгчийн олж байгаа орлого болон эрхэлж байгаа ажлын байрны зэрэг, дэвээс хамаарч янз бүр байдаг. Үүнд RAYE¹⁴, өөрсдийгөө тодорхойлох, татварын суутгал болон нэг удаагийн төлбөр хамрагдах бөгөөд харилцагчид ихэвчлэн холбооны бүхий л хэрэгсэл, гэр дундаа on-line буюу цахим шуудангаар харилцна.	Татварын жилд¹⁵ багтаан үйл ажиллагаанаас хамааран тодорхой цаг хугацаанд татвар төлөгч нь өөрийн холбогдох мэдүүлгээ ТГА-нд илгээх ёстой. Татвар төлөгч ТГА-наас тогтоосон хугацаанаас хожимдуулж татварын маягт болон бусад холбогдох баримт бичгээ ирүүлсэн тохиолдолд 100 фунт стерлингээр торгох журамтай.

¹⁴ RAYE – Ray As You Earn (монг. олсныхоо хирээр төл)

¹⁵ Татварын жил - өмнөх оны 4-р сарын 6-аас дараа оны 4-р сарын 6-ныг хүртэл.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ, ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

1. Эстони улсын Орлогын албан татварын тухай хууль, 1999 он.
2. БНХАУ-ын хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль, 2007 он.
3. Их Британийн Орлогын татварын тухай хууль, 2007 он.
4. Estonia: Taxation of International Executives. KPMG International. 2008. Эх сурвалж: www.kpmg.com/SiteCollectionDocuments/TIES/ESTONIA_2008_TIES.pdf
5. www.chinalawandpractice.com
6. www.chinalawjob.com
7. www.ellisatkins.co.uk/budget_incomeTax.asp
8. www.fin.ee/ – БНЭУ-ын Сангийн яам
9. www.hmrc.gov.uk/rates/it.htm
10. www.js-n-tax.gov.cn

(Footnotes)

¹ Estonia: Taxation of International Executives. KPMG International. 2008. Эх сурвалж: http://www.kpmg.com/SiteCollectionDocuments/TIES/ESTONIA_2008_TIES.pdf

² <http://www.hmrc.gov.uk/rates/it.htm>

³ <http://www.hmrc.gov.uk/rates/it.htm>

⁴ 2008-2009 оноос зөвхөн хадгаламжийн зориулалттай эхлэх хувь хэмжээг 10 хувиар тогтоосон байна. Хэрэв тухайн татвар төлөгчийн орлого хадгаламжийн бус бол энэхүү хадгаламжийн зориулалттай эхлэх 10 хувийг ашиглахгүй байна.

